

Min kære hustru
Anny
døde fra mig og mine 2 små
børn den 31-11-1918.
Theodor Pedersen
Edel og Frank
Laura Tellefsen
Toni Pedersen
Svoger og svigerinder.

Min kære hustru og vor søn
Louise Ovedia Myhren
(født Olsen, Stordal)
døde idag, nær 27 år gammel.
Arendal, 1-11-18.
Ole G. Myhren.
Tellef John, Lars Gunerius,
Marthe, Ellen,
børn.
Mor, Svigermoder og Bestemor.
Begravelsen foregår fra ka-
pellet onsdag kl. 1.

Det er blit min tunge sorg at
meddele, at min elskede søn, svoger
og brøder
Kristian Stiansen
døde idag morges kl. 5, 35 år
gammel.
Brattekleiv den 31/11 18.
G. Andreas Stiansen.
Marthe Kristine Jensen,
født Stiansen.
John Jensen.
Gunerius Stiansen,
fraværende.
Begravelsen foregår tirsdag
kl. 12.
Pelle fra Løngbryggen kl. 11 1/2.

Vor inderlig kjære
Hedvig
døde idag af lungetuberkulose, 12
år gammel.
Kittelsbøgt 18.
Dikke Fjeldstrøm
født Løngbø.
S. Fjeldstrøm
Søskende
Bedstemor
Begravnes fra kapellet tir-
sdag kl. 1.
Salmehog benyttes.

Min kære søn, bror og svoger
Nils Thomas Johannessen
døde fra os forleden den 31-10-18
Næskilen den 31-10-1918
Anne Johannessen
mor.
Søstre, Svogere.
Begravelsen foregår Thors-
dag kl. 12.

Herved bekjendtgøres for Slægt
og Venner, nærværende og fravæ-
rende, min kære opførende og
kjerne gode hustru og vor sam-
menligtede fulde Mor
Oleane Thorsen
født Holsteth
døde ved døden efter at ha faat
langtids lidelse (spansk Syge) den
31-10-18.
Paa hendes og Familiens Vegne:
G. Thorsen, Berne.
Begravelsen foregår fra kapel-
let tirsdag kl. 1.

Min kære elskede hustru, vor
milde mor, min datter og søster
Fredrikke
døde idag kl. 10, 38 år gammel.
Havstad, 1/11 18.
Paa familiens vegne:
Knut Knutsen.
Begravelsen foregår fra hjem-
met onsdag kl. 1 1/2.
Salmehog benyttes.

Min inderlig kjære hustru og
min datter
Amanda
døde stille og rolig fra os idag,
35 år gammel.
Arendal den 31/11 1918.
John Clausen. Johanne Olson,
moder.
Henry og Ella.
Begravelsen foregår fra ka-
pellet tirsdag kl. 2.

Vor kjære Datter
Dagny
døde idag, 19 år gammel.
Arendal, 31. Oktbr. 1918.
Ingvald Marie Larsen
Ole Jacob Larsen.
Søskende.
Begravelsen foregår fra ka-
pellet tirsdag kl. 2.
Salmehog benyttes.

Min kære hustru og vor snille mor
Elisabeth Margaretha
født Christensen
døde fra mig og mine to små
børn, 35 år gammel.
Richard Frydenlund,
Leif og Ivar.

Vor inderlig elskede datter, vor
søster og svigerdatter
Hansine
tog Jesus hjem til sig idag, nær
18 år gammel.
Strømsbueslet 31-10-1918.
Ellen Hansen,
født Hansen.
Gunnar A. Hansen.
Torbjørn Olsen, Anna Myhren,
født Hansen.
Ambrosius Olsen.
Gunerius A. Myhren.
Begravelsen foregår fra hjem-
met tirsdag 5. ds. kl. 12 1/2.

Vor høit elskede lille
Johanna Pethrine
tog Jesus hjem til sig igennem
kl. 8, 2 år og 2 mnd.
Havet den 4-11-18.
Thomine Axelsen,
født Gulhaugen.
Henrik Axelsen.
Søskende. Bedsteforældre
Vor kjære Søster og Svigerinde
Andrea Andersen
døde 1/11 18, nær 85 Aar gammel.
Sandstø 1/11 18.
Hanne Andersen. Othilie Andersen
Otto L. Andersen
Kranse ønskes ikke.

Min inderlig kjære hustru
Andrea
f. Andreassen.
gik ind til hvilen idag morges fra
mig og lille Randi 36 år gammel.
Skitsen 31-10-18.
Ole Kristoffersen.
Ole Kristoffersen.
Ellen Andreassen.
Fødselsdage.
Karl Kristoffersen.
Sofie Kristoffersen.
Fødselsdage.
Ole, Erling og Astri.
Søskende.
Begravelsen foregår onsdag
den 31/11 kl. 1.

Hjertelig tak for al utvilt
opmærksomhed ved vor datter
Annas begravelse.
En særskilt tak til Arendal
distrikts Ingepostale.
Marie Baard, Torger Baard.
født Hanssen.
Søskende.
Hjertelig tak for al deltagelse
ved min mand Oscar Larsens bort-
gang. En særskilt tak til hr. bryg-
geribestyrer Christiansen og frus.
Thor Larsen.

Hjertelig tak for al kjærlig op-
mærksomhed ved min datter Inge-
borgs død og begravelse.
Hanna og Edvard Larsen.
Søskende.
En hjertelig tak for kjærlig del-
tagelse ved vor søn Aage To-
ralfs begravelse.
Josefine og I. H. Tørrisen.
For kjærlig deltagelse takkes
Hjertelig.
Havstad den 4-11-1918.
Margrethe Henriksen.
Hjertelig tak for al deltagelse
ved min kære forlovede Martha
Jacobsen Taxnars begravelse.
Fredrik Løngbø.

Hjertelig tak for al kjærlig del-
tagelse ved vor kjære Ludvigs
død og begravelse.
August Andersen.
Toll. Erikson.
Ellen og Birger Andersen.
Bødes modtak kun paa denne
maatte
Den anonyme giver takkes
hjertelig for det store beløb til
mine syge.
Søster Ruth.
Hjertelig Tak for al Opmerk-
somhed ved vort Guldbrøl.
Bliss og Ferdinand Andersen,
Hls.

De som med gaver maatte ønske
at hjælpe de syge og træn-
gende inden foreningen, bedes
henvende sig til undertegnede
menigheds diakoner.
Jac. Christensen
adv. Bendtsen.
T. Tellefsen
adv. T. Tellefsen & Co. Torvgaten.
Nils Blom Blakke
adv. M. B. Blakke & sønner a/s.

Post.
For pakker fra utlandet vil der
indtil videre
adressaten af kontrolbyr udgør
7 1/2 pct. af værdien, dog
mindst 50 øre pr. pakke.
Arendals postkontor 4 novbr.
1918.
M. R. Landmark.

Venstre og høire
indkaldes til møte i Nedenes spare-
banks lokale onsdag den 6te novem-
ber kl. 11 formiddag.
G. Sætra. Olav Danielsen.

Den spanske syke.
Paa foranledning av Arendals helseraad, Sanitetsforenin-
gen og Røde Kors er der indrettet et provisorisk sykehus i
Barbu skole, Feierheien. I dette kan patienter lidende av
spansk syke bli indlagt efter rekvisition av behandelende
læger — i nødsfald uden saadan hvis forholdene i hjemmet
er slik, at sykehusindlag anses nødvendig.
Enhver forespørsel om indleggelse m. v. mottas i
Epidemicentralen telefonr. 729.
Epidemicentralen vil være hjemmene behjelpelig med at
skaffe pleie, hjælp, mat og lignende.

Den spanske syke.
Byens læger vil — om ønskes — ved henvendelse til
Epidemicentralen tilf. 729 kunne faa bil og hurtig-
gaaende melerhaal til sine sykebesøk.
Den store epidemi kræver betydelig pleiehjelp saa-
vel i sykehuset som i hjemmene opfordres Kvinder med
hjerter og interesse for saken til at yde os sin hjælp i
sykepleien.
Man henvender sig personlig paa sykehuset Feierheien
eller i Epidemicentralens telefonr. 629.
Løn eller frivillig efter ønske.

Den spanske syke.
Rengjøringskoner til sykehuset i Barbu skole Feierheien
ønskes straks. God løn.
Man henvende sig personlig paa sykehuset.

Auktion.
Onsdag den 13 november første-
kl. 10 formiddag vil jeg holde en
auktion av min bekvemte skjøt-
vogn, alle er tvillinger. En fin
telemarkskatte, en stor skattekasse,
Kontant m. m. — De som har in-
teresse kan jeg sige, varslas paa
denne maate.
G. Sætra.

Omvalg
For Østre Molands Valgsgang holdes
Mandag den 11. Novbr. til
Valg af Stortingsmand og Varamand
for Nedenes Valgkreds. Stemmgivningen foregår paa de
samme steder som ved første
Valg, nemlig i Molande Kirke, i
Myrens Skole, i Stokken Kirke og
paa Rydshavn og paa hvert Sted
for de samme Kredse som ved
første Valg. Stemmgivningen be-
gynder paa hvert Sted kl. 9 og
slutter kl. 2.
Ved Valget 21. Oktbr. fik føl-
gende Stemmer til
Stortingsmand:
1. Gaardbr. Guttorm Fløistad 1843 st.
2. Gaardbr. L. O. Skjulestad 1444 st.
3. Gaardbr. Aslak Kateras 1370 st.
TH Varamand:
1. Overrodmester A. Hellum 1811 st.
2. Verkmester Harald Berthelsen 1443 st.
3. Gaardbr. Anders Noddeland 1363 st.
4. Gaardbr. Gunnar Fløistad 2 st.
5. Arbeider Oscar Endresen 1 st.
6. Gaardbr. L. O. Skjulestad 1 st.
7. Forretningsf. T. Tellefsen 1 st.
8. Gaardbr. G. Sætra 1 st.
Ved Omvalget er ingen bunden
til at stemme paa nogen af disse.
Den som ved Omvalget faar de
fleste Stemmer til Stortingsmand
er kunnet som saadan, og den som
faar de fleste til Varamand er ogsaa
valgt som saadan. Har to eller
flere lige mange Stemmer ved-
tages Valget ved Lodtrekning.
Østre Molands Valgsgang 31.
Oktbr. 1918.
Ivar Fløistad

Olestad kredssykekasse.
Kassens medlemmer maa være
opmerksomme paa at anmeldelse om
indmeldelse til kassen, Undlades anmel-
delse vil ikke sykepenge bli ut-
betalt for styrel har ansvaret utbeta-
ling. Forøvrigt henvises til lovens
§ 29 statutterne § 22.
Th. Helgesen.

Søskenderne Speilbergs Legat.
Af dette legat uddeles endel por-
tioner 1ste november til værdige
trængende kvinder i Arendal af
børgetlig familie ikke under 40 år
og tilhørende statskirke.
Ansøgere og ogsaa fra den
samt for hør faa — sendes
indtægterne med en af bestyrelsen
inden onsdag 6te november.
Johannes D. Fjæst.

Hummer
Levende Hummer
daglig.
Rimelige Priser.
Arendals Fisksforretn.
Telefon 287 og 071.

Agdesidens Bank
Oprettet 1887
Kapital & Fonds ca. Kr. 10,000,000.
mottar indskud, der i l. foreligger saaledes:
paa felle. med 2 1/2 p. a.
sparebankvilkår " 5 1/2 p. a.
" 6 mdr. opsigelse " 5 1/2 p. a.
og udfører alle slags bankforretninger.
Pakker til opbevaring av værdipapirer, samt alle øte, has til all-
195 - Bankhofen
573 - Sekretariatet og utenbys ekspedition
34 - Indenbys ekspedition, inkasso og bestillinger av checks
641 - Bokholderiet.
Direkte telefonforbindelse.
Filial i Risør: Risør Privatbank. Hovedkontor i Trondheim

3. divisions infanteriunderofficersskole.
optar nye elever i januar 1919.
Ansøgere maa inden 15. september 1919 ha fylt 17 — sytten
— aar.
Andragender bør være inde ved skolen inden 15. december d. a.
og maa indeholde oplysning om adresse og bilag med
1. Adressatet (danskstet).
2. Attest for moralsk forhold.
3. Attest for tidligere skolegang.
4. Løstegast (Særskilt skema vil bli tilsendt ved henvendelse til skolen).
Nærmere oplysning ved henvendelse til skolen.
Kristiansand 12. oktober 1918.
Th. Kobberstad
chef.

Større cementstøperi
søker forbindelse med bygmestere eller firma i bygningsbranchen i byen
og landdistrikterne for salg av
Hulsten Kloaker
Mørsten Drænrør
Taksten etc.
Billet mtk. "Nudens byggematerialer" sendes Sørlandets Annonse-
byraa, Kristiansand S. (Sørl. A. B.)

Herskapseiendom
i Arendal tilsalgs ved henvendelse til undertegnede. Hovedbygning ind-
holdende 9 værr, hall, kj. m. v. i uthusbygningens stald, vognremise,
drengehus m. m. Til eiendommen hører ca. 4 1/2 maal naturpark.
Eiendomstomt.
O.R.Sakf. A. S. Christensen
Skien. Telefon 163.

SØRLANDETS TRÆVAREFABRIK A/S
(M. B. Bakke & Søner)
— anbefaler fra læger og efter bestilling —
SPIS- & STUEMØBLER I EK
ligeledes
Bygningsarbejde, sæson VINDUER, DØRE, TRAPPER etc.

Arendals Telefonselskab.
Paa grund av sygdom blandt
personalet er centralstationen luk-
ket foruten fra 2—4 ogsaa fra 7—9
aften.
Arendal 2 november 1918.
Bestyreren.

Stor auktion
avholdes den 7-11 kl. 10 fm. hos
Evert Berresen, Gjørvoldsgaten,
over gaard og gaardsredskaper, 3
fine livkjør, 1 gjeit, 5 hns, 1 8
aars gammel hest, 3000 kg. kaal,
kastrabi og guleretter m. m.
Eiendommen oppropes kl. 11.
Til eiendommen hører skog, lang
strandlinje og lakseflakke.
G. Sætra

Auktion.
Onsdag den 6. november første-
kl. 9/10 form. aft. p. e. af ad-
vandrings auktion paa Taagevold
hos M. Larsen over saagodtst
nyt amerikansk møblement, hvoraf
fremhæves borde, stole, bufor,
glasskab, iskasse, senge, sengekla-
der, doge, stentoi, kjøkkentoi samt
endel gaardsredskaper, sofa, liget-
komode, symaskin, rulletrapper m.
m. m.
Tromøy lennamndakt. 18/11 18.
N. Chr. Boye.

For en skrivemaskinydige
haves endel ekstraarbejde.
Exped. anv.
SHELL
BILBENZIN
hos
MAGNUS KNUDSEN.
Dame- og herreskotoi

stort udvalg
Beksemskotoi
Arbeidsskotoi
billigst mulig.
ALB. P. OLSEN
Skal De kjøpe hus?
Godt udvalg i større og mindre
huse i Arendal og omegn stadig hos
Brendal & Sønns Mægleraar.
Bendixen, Teif. 186.

En kurv
hvori et par sløvere er forbyttet
hos Ingv. Jensen. Bedes ombyt-
tet samme sted.
En
Kis er fundet paa Langne-
væro. Kan faas igjen hos
Carl Petersen Kjørestad no. 88.

Husholderske
som kan stalle en ko og forøvrig
holde huset iorden kan faa plads.
Løn kr. 30 pr. maaned. Exp. anv.
Kjører.
En paalidelig adreulig mand kan
strax faa fast arbejde.
Nils Morland.
Vaagekone
kan faa beskjæftigelse hos
sørenskriver Andersen.

Spanskesyken i Arendal 1918-1919

Johnny Østreim

Fra midten av oktober 1918 var det en kraftig økning i antall dødsfall i Arendals-distriktet. I Vestlandske Tidende 4. november var det hele 50 dødsannonser. En av verdens dødeligste epidemier var kommet til Arendal.

Da spanskesyken herjet som verst i Arendal i oktober-november 1918, var det allerede gått tre måneder siden de første tilfellene av sykdommen var blitt påvist i byen. I slutten av juli ble 8 av tjenerskapet på et større hotell syke. De smittede var utelukkende kvinner i 20-30-årsalderen. De fleste hadde den katarralske formen, mens to fikk lungebetennelse. Etter disse tilfellene forsvant sykdommen fra distriktet, inntil den kom igjen i oktober.¹

«Den spanske syke»

«Den spanske syke» ble tidlig brukt som et begrep på den verdensomspennende influensaepidemien. Det var ikke tilfeldig. 1. juni skrev *Agderposten* at mer enn 90.000 personer var angrepet av en mystisk epidemi i Madrid. Embetsverk og en rekke private bedrifter hadde innstilt sitt arbeid, og også flere av regjeringsmedlemmene lå syke.² I ettertid er det imidlertid påvist at sykdommen ikke startet i Spania, men enten i USA eller Kina. De første tilfellene i Europa oppstod blant amerikanske soldater på vei til Vestfronten våren 1918.³

Det tok ikke lang tid før spanskesyken spredte seg videre til Norge. I begynnelsen av juli ble det meldt om utbrudd både i Oslo og Skien. En uke senere var influensaen kommet til Arendal og Risør.⁴

Det er vanskelig å fastslå eksakt hvor mange dødsofre spanskesyken krevde. På verdensbasis varierer anslagene mellom 30 og 100 millioner. I Norge ble 1,2 millioner mennesker smittet, mens mellom 13.000 og 15.000 døde.⁵ I Arendal ble det antatt at ca. 6.000 personer, dvs. 50-60 % av byens befolkning, var syke i løpet av oktober-november 1918.⁶ Men hvor mange døde?

I månedsskiftet oktober/november 1918 var det svært mange dødsfall i arendalsområdet som følge av spanskesyken. I Vestlandske Tidende 4. november var det hele 50 dødsannonser, fordelt over flere avissider.

Når jeg i de neste avsnittene skal kartlegge hvor mange dødsopfre spanskesyken krevde i Arendal og de omkringliggende kommunene, møter jeg et kildeproblem. Det er flere eksempler på at kirkebøkene nevner spanskesyken som direkte årsak til personers dødsfall. Dersom vi summerer opp disse tallene, ser det imidlertid ut som at Arendal og omegn hadde svært få dødsfall sammenlignet med landet for øvrig. En oversikt over dødsårsaker i Statistisk Årbok viser en markert økning i antall influensadødsfall i Norge fra 1917 til 1918. Fra det ene året til det andre økte antallet dødsfall i denne kategorien fra 91 til 7.248 personer. Dette er likevel langt mindre enn det som er blitt operert med i ettertid når det gjelder ofre for spanskesyken. Vi ser imidlertid også en annen kategori hvor dødsfallene øker dramatisk. Mens det i 1917 var 1.635 nordmenn som døde av såkalt «krupøs lungebetennelse», var året etter hele 4.722 personer som døde av samme sykdom.⁷

Lungebetennelse oppgis også som en hyppig dødsårsak i de lokale kirkebøkene høsten 1918. I noen tilfeller oppgis både «den spanske syke og lungebetennelse». Dette er i tråd med hva distriktslegenes medisinalberetninger for 1918 og 1919 forteller. Om sunnhetstilstanden i Nedenes Amt står det blant annet at «især døde mange av den influensaen kompliserende lungebetændelse».⁸

På bakgrunn av dette får vi raskt et annet og langt mer alvorlig bilde av spanskesykens herjinger i Arendals-distriktet. I Barbus kirkebok for 1918 er det flere sider hvor dødsårsaken nesten utelukkende skyldes lungebetennelse. I de aller fleste tilfellene må vi regne med at de uvanlig mange lungebetennelsene denne høsten skyldtes spanskesyken.

Mange spanskesykeofre døde av lungebetennelse. Barbu var ett av områdene i arendalsdistriktet som ble hardt rammet av epidemien. Barbu ministerialbok 1918 s. 365/ Digitalarkivet

1918		1918		1918		1918		1918	
Dato	Navn	Ålder	Årsak	Dato	Navn	Ålder	Årsak	Dato	Navn
11/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	11/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	11/10	Agnes Johanne Lunde
12/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	12/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	12/10	Agnes Johanne Lunde
13/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	13/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	13/10	Agnes Johanne Lunde
14/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	14/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	14/10	Agnes Johanne Lunde
15/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	15/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	15/10	Agnes Johanne Lunde
16/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	16/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	16/10	Agnes Johanne Lunde
17/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	17/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	17/10	Agnes Johanne Lunde
18/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	18/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	18/10	Agnes Johanne Lunde
19/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	19/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	19/10	Agnes Johanne Lunde
20/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	20/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	20/10	Agnes Johanne Lunde
21/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	21/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	21/10	Agnes Johanne Lunde
22/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	22/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	22/10	Agnes Johanne Lunde
23/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	23/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	23/10	Agnes Johanne Lunde
24/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	24/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	24/10	Agnes Johanne Lunde
25/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	25/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	25/10	Agnes Johanne Lunde
26/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	26/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	26/10	Agnes Johanne Lunde
27/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	27/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	27/10	Agnes Johanne Lunde
28/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	28/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	28/10	Agnes Johanne Lunde
29/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	29/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	29/10	Agnes Johanne Lunde
30/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	30/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	30/10	Agnes Johanne Lunde
31/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	31/10	Agnes Johanne Lunde	70	Lungebetennelse	31/10	Agnes Johanne Lunde

Spanskesyken i mediene

Etter at spanskesyken forsvant, har vi ikke sett lignende pandemier (omfattende epidemi). Men ved større influensautbrudd har den ofte blitt brukt som referanse. Dette så vi ikke minst under den såkalte svineinfluensaen i 2009. Få dager etter at de første utbruddene ble konstatert i Mexico, uttalte Verdens Helseorganisasjon (WHO) at svineinfluensaen minnet om spanskesyken.⁹ Basert på tall og prognoser fra verdensorganisasjonen tok norske myndigheter høyde for at fire av ti arbeidstagere kunne bli borte fra jobb samtidig, og at så mange som 13.000 nordmenn kunne dø.¹⁰ Den massive mediedekningen fikk flere til å reagere, deriblant professor i sosialmedisin, Per Fugelli. I august 2009 hevdet han at mediedekningen kunne være direkte helseskadelig, og at den hadde «pisket opp en frykt som myndighetene føler de må imøtekomme».¹¹

Etter at svineinfluensaen ebbet ut i Norge vinteren 2010, ble det imidlertid klart at en forsvinnende liten andel var blitt alvorlig syke. Mens 1.000-1.200 personer vanligvis dør under de årlige vinterinfluensaene, var dødstallet som følge av svineinfluensa på 29.¹²

Mens de alvorlige følgene av spanskesyken var ekstreme sammenlignet med svineinfluensaen, var det på den andre siden langt mindre mediedekning av sykdommen i 1918-19. Under den første influensabølgen sommeren 1918 ble spanskesyken kun nevnt sporadisk i noen mindre avisnotiser, foruten artikler om bruk av konjakk mot influensaen i *Vestlandske Tidende* og *Agderposten*.¹³ I månedene som fulgte frem til den andre influensabølgen i oktober, var spanskesyken nærmest fraværende i avisspaltene. Ett av få unntak finner vi i *Agderposten* 3. september 1918. Her gjengav avisen en artikkel skrevet av den danske forfatteren og legen Hans Kaarsberg i *Ringsted Folketidende*. Kaarsberg påpekte at spanskesyken «arter sig – foreløpig – rent lempelig. I forhold til de angrepnes antal er dødelighetsprocenten – foreløpig ikke stor». Men han advarte samtidig om at man ikke visste hvordan sykdommen eventuelt ville utarte seg på et senere tidspunkt.¹⁴

Den andre influensabølgen: Oktober-desember 1918

Doktor Niels Barth i Arendal skrev i en fagartikkel for *Tidsskrift av Den norske lægeforening* at spanskesyken i Arendal spredte seg i en rasende fart da den brøt ut igjen i oktober 1918. Under denne influensabølgen som varte frem til ca. 10. desember, ble ca. 6.000 av Arendals innbyggere syke.¹⁵ Av disse døde 155 personer – 78 menn og 77 kvinner.¹⁶

Barth hevdet at influensaen denne gangen begynte på industristedet

Pusnes på Tromøy. Tromøy var også blant kommunene i distriktet som ble hardest rammet av spanskesyken.¹⁷ Av en befolkning på ca. 2.600, var det hele 31 personer som døde. Også i Stokken kommune ble befolkningen svært hardt rammet.¹⁸

Denne andre influensabølgen fikk naturligvis langt større mediedekning enn den første. Daglig var avisene preget av titalls dødsannonser og nekrologer. Dette fikk også konsekvenser for det sosiale livet. Skoler, kinoer og forsamlingshus ble stengt.¹⁹ På apotekene var det hektisk aktivitet i disse ukene, og i en henstilling til dagspressen ba Apotekerforeningen og Farmaseutforeningen publikum «om ikke at stille urimelige krav til ekspeditionen i apotekene, da personalet nu gjennom længere tid har arbeidet under høitryk og overalt gjør hvad de kan».²⁰

Spanskesykens geografiske utbredelse

Ifølge samfunnsgeograf Svenn Erik Mamelund spredte spanskesyken seg raskt via lokalbåtene som trafikkerte langs kysten. Jernbanen holdes også frem som en sannsynlig «smittespreder».²¹ Statistikken gir langt på vei støtte til en slik påstand. I kyst- og øykommunene Arendal, Hisøy, Tromøy og Stokken døde 1-1,5 % av befolkningen som følge av det andre utbruddet av spanskesyken. «Stasjonsbygdene» Froland og Åmli ble også forholdsvis hardt rammet, men ikke i så mye sterkere grad enn for eksempel Mykland, som ikke hadde jernbaneforbindelse i det hele tatt. Selv de minste og mest avsidesliggende grendene ble rammet av spanskesyken. Enkelte bygder slapp riktignok unna den andre influensabølgen høsten 1918, men ble derimot rammet hardere på nyåret 1919.²²

Kommune	Folkemengde	Døde menn	Døde kvinner	Døde totalt
Arendal	10.358	78	77	155
Øyestad	4.443	19	10	29
Hisøy	2.460	12	12	24
Tromøy	2.652	15	16	31
Stokken	1.682	12	12	24
Austre Moland	1.291	4	5	9
Froland	2.351	7	9	16
Herefoss	548	0	1	1
Mykland	722	4	3	7
Åmli	1.749	10	2	12
Gjøvdal	565	0	0	0
Tovdal	371	0	0	0

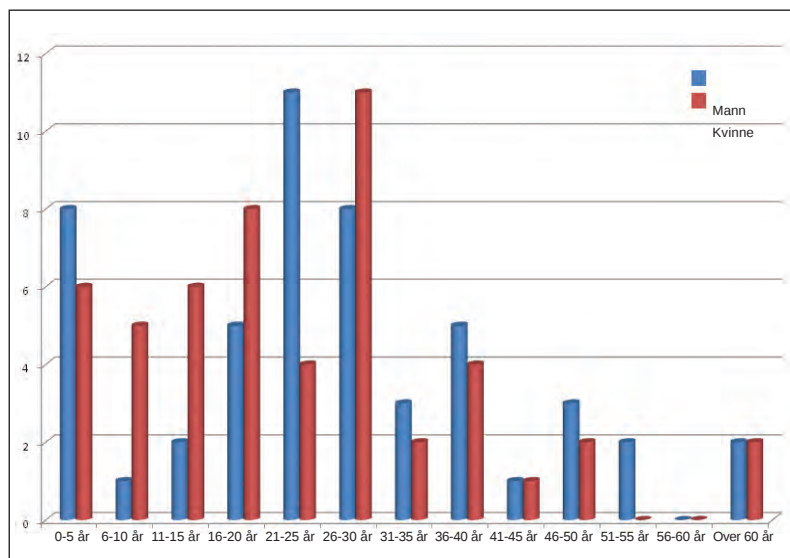
Antall døde av spanskesyken i utvalgte kommuner oktober-desember 1918.
Kilde: Folketallet er basert på data fra 1. januar 1920 (Statistisk Årbok 1920). Dødstallene er oppsummert på bakgrunn av kirkebøkene for Arendal, Barbu, Tromøy, Hisøy, Stokken, Austre Moland, Øyestad, Froland, Mykland, Herefoss, Åmli, Tovdal og Gjøvdal.

Spanskesykens sosiale utbredelse i Barbu

Barbu var utvilsomt det området i Arendals-distriktet som ble hardest rammet av spanskesyken. Av de 155 arendalittene som døde under epidemien fra oktober til midten av desember 1918, kom 103 personer fra Barbu. Dødsfallene fordelte seg omtrent likt mellom kjønnene i nært samtlige av kommunene jeg har undersøkt. Barbu-området skilte seg i så måte ikke ut. Her døde 51 menn og 52 kvinner under høstepidemien.²³ Hva var det ellers som kjennetegnet dem som ble rammet av sykdommen?

I flere av samtidens avisartikler ble det vektlagt at spanskesyken tok livet av et «paafaldende antal unge, kraftige mennesker» og «haabefuld ungdom».²⁴ Også faglitteraturen har i ettertid påpekt at unge mennesker ble svært hardt rammet – i motsetning til andre influensaepidemier, hvor små barn og eldre er de mest utsatte gruppene.²⁵

Tallene for Barbu indikerer mye av den samme trenden. Nær halvparten av de som døde av spanskesyken der var mellom 20 og 40 år. Dødeligheten var høyest blant menn i alderen 21-25 år og kvinner i alderen 26-30 år, og snittalderen blant de døde var på 24,6 år. At dødeligheten var høyest nettopp i disse aldersgruppene, skyldtes sannsynligvis at de gjennom arbeid og annen utadvendt virksomhet var mest utsatt for smitte. Mine tall bekrefter også at det var få gamle personer som døde av spanskesyken. Kun fire personer i mitt utvalg var over 60 år.²⁶ I dr. Barths artikkel om spanskesyken fremgår det at kun tre av 82 pasienter ved det provisoriske sykehuset i Barbu var over 50 år; de øvrige var under 40 år.²⁷ Det var imidlertid mange små barn som ble hardt rammet. I aldersgruppen 0-10 år var det hele 20 barn som døde i Barbu under den andre influensabølgen.²⁸

Aldersfordelingen blant dem som døde av spanskesyken i Barbu oktober-desember 1918. Kilde: Tallene er basert på kirkebok for Barbu 1910 – 1929, døde og begravede 1918.

Barbu folkeskole ble tatt i bruk som provisorisk sykehus høsten 1918. I perioden 2. november – 12. desember behandlet sykehuset 82 pasienter som var blitt rammet av spanskesyken. Foto: Henrichsen, arkiv Aust-Agder arkiv og museum KUBEN. AAA.PA-2405.L35.875.

Når man i samtidens aviser leser om «kraftige mennesker» og «haabefuld ungdom», kan man få inntrykk av at spanskesykens dødelighet i mindre grad var sosialt betinget. I tillegg har svært mange studier i ettertid konkludert med at spanskesyken tok like mange liv av rike som av fattige.²⁹ Av kirkebøkene for Barbu fremgår det riktignok at de døde kom fra mange ulike yrkesgrupper. Vi finner en redaktør, en handelsfullmektig, flere kjøpmenn og butikkansatte osv., men de fleste var sjøfolk eller tilhørte arbeiderklassen.³⁰ Vil vi med dette kunne si at Barbu på dette området skilte seg ut fra landstrendene? Ikke nødvendigvis. I sin doktorgradsavhandling *Spanish Influenza and Beyond: The Case of Norway* (2004) har samfunnsgeografen Sverre-Erik Mamelund benyttet seg av data som hovedsakelig kommer fra årlige medisinal- og befolkningsstatistikker, samt folketellinger. Basert på analyser fra bydelene Frogner og Grønland i Kristiania, konkluderer han med at spanskesyken rammet sosialt skjevt. Arbeiderklassen hadde 30 prosent høyere dødelighet enn middelklassen og borgerskapet. Mamelund trekker blant annet frem ernæring og boligforhold som mulige årsaker til de betydelige klasseforskjellene i dødelighet.³¹

Behandlingen

Da Arendal helseråd beordret et provisorisk sykehus for spanskesyken på den nyeste folkeskolen på Feierheia, fikk dr. Niels Barth i oppdrag å organisere kampen mot epidemien. Samtidig ble det opprettet en epidemisentral hvor byens leger kunne få bil og motorbåt. Disse var stilt til disposisjon av private. Sentralen skulle i tillegg ta imot beskjeder om hvor det trengtes hjelp i hjemmene. Sykesøstre, sykepleiere og frivillige hadde hektiske arbeidsdager da epidemien stod på som verst.

I perioden 2. november – 12. desember 1918 behandlet sykehuset 82 pasienter, hvorav 42 kvinner og 40 menn. Av disse døde 11 kvinner og 6 menn. Det vanligste sykdomsbildet var preget av at pasienten ble plutselig syk og fikk feber med småfrysninger. Dette ble etterfulgt av svettetokter, sterk hodepine, korsryggsmerter og hoste. En typisk kurve på en såkalt «ukomplisert» spanskesyke var at feberen lå på 38-39 i de første 4-5 dagene, for så å falle. I de kompliserte tilfellene steg gjerne feberen igjen etter 1-2 døgn. Av komplikasjoner fikk 16 kvinner og 14 menn lungebetennelse. Hos to pasienter satte spanskesyken fart i tidligere tuberkulose med dødelig utgang for begge.

Under behandlingen av pasientene la dr. Barth stor vekt på kyndig sykepleie og gode hygieniske forhold på det provisoriske sykehuset. De syke fikk små doser med aspirin, varm melk og toddy. For å døyve infeksjon i luftrøret måtte pasientene også inhalere terpentin og eucalyptusolje i kokende vann. Ernæringen ble holdt oppe med lett fordøyelig kost. Pasienter med lungebetennelse fikk rikelig med havresuppe, eggemelk, buljong og små doser portvin eller konjakk.

Endel av pasientene ble behandlet med vaksine under sykdommen. Dr. Barth hadde fått tilsendt en flaske vaksine av overlege P. Aaser. Ni av sykehusets personale tok vaksinen, og ingen ble smittet av spanskesyken. Senere ble vaksinen altså testet ut på pasienter som allerede var syke. En pasient som var meget syk, opplevde at temperaturen falt betydelig etter injeksjonen og at den allerede det åttende døgnet var nede på normalen. Resultatene varierte imidlertid fra person til person, og dr. Barth konstaterte at «man er glad, naar det gaar godt, og trøster seg med, at man ialfald ikke har skadet, naar det gaar den anden vei.»³²

Sunnhet – og alkohol

Under svineinfluensaepidemien i 2009 gav mediene en rekke råd til hvordan man kunne unngå smitte. Helsedirektoratet delte ut informasjonsmateriell til landets apoteker, hvor folk ble oppfordret til å vaske hendene grundig når de hadde vært ute blant folk, holde papirlommestørkle foran munnen når de hoster og nyser osv.³³

Slike forebyggende råd ble det også gitt under og etter spanskesyke-epidemien for 100 år siden. Midt under epidemien – 30. oktober – gav *Vestlandske Tidende* på lederplass en rekke råd til hvordan folk kunne forebygge smitte. Folk ble oppfordret til å vaske hendene før hvert måltid, sørge for god utlufting av værelsene, holde seg minst mulig unna andre syke og unngå møter, forsamlinger og andre steder hvor det var samlet mye folk.³⁴

Det ble også en sunnhetsdebatt i etterkant av det store influensautbruddet. Like før jul 1918 gikk en av distriktets leger kraftig ut mot folks spyttvaner. «Naar man har hat anledning til at se hvorledes der ogsaa under epidemien blev spyttet overalt – i hjem, i forsamlingslokaler, i butikker, i jernbanekupeer og ombord i dampskibe – kan man saa forundre sig over at sygdommen maatte spre sig som ild i tørt græs?», spurte legen retorisk til *Agderpostens* lesere. Etter å ha vært vikarlege i flere av Aust-Agders indre bygder, mente han å kunne se at både sykелighet og dødelighet varierte selv i bygder som lå nær hverandre. Han hevdet at bygdene som var blitt hardest rammet av spanskesyken var der «hvor spyttesvineriet og urensligheten i det hele har været størst». Legen mente at det var lite hjelp i å stenge offentlige bygg «saa længe vore hjem er like store – og ofte større arnesteder for al smitte». Han oppfordret derfor til et mer intenst og energisk opplysningsarbeid i hjem og skole «i hygienens almindeligste bud».³⁵

En annen debatt som oppstod kort tid etter de første utbruddene av spanskesyken sommeren 1918, var knyttet til bruk av alkohol som et forebyggende og helbredende middel mot sykdom. Frem til slutten av 1800-tallet hadde alkohol stor utbredelse som legemiddel. Apotekene var da forpliktet til å ha eller å fremskaffe de legemidlene som legene forordnet, og brennevin ble i denne sammenheng mye anvendt. Under spanskesyken ble det adskillig vanskeligere å få tak i alkohol til «medisinsk bruk». Sommeren 1917 ble det nemlig innført allment importforbud for alkoholholdige drikker over 15 %, senere over 12 %. Fra da av måtte all alkohol til medisinsk bruk foreskrives av lege. Under spanskesyken ble det imidlertid fremmet forslag om å se bort fra dette kravet om resept fra lege, samt å dele ut en halv flaske konjakk i hver husstand.³⁶ Partipolitisk og innad i regjeringen skapte dette spørsmålet strid. Det kom også til syne i våre lokale aviser. Venstreavisen *Agderposten* publiserte en NTB-artikkel som inntok en kritisk innstilling til folks etterspørsel etter konjakk. Det ble hevdet at det aldri var blitt bevist at konjakk hadde noen virkning på sykdommen.³⁷ På den andre siden gjengav høyreavisen *Vestlandske Tidende* en lederartikkel fra *Aftenposten* hvor man var like sikre i sin overbevisning om at konjakk var «medisinen» som hjalp og beskyttet mer enn noen annen. Særlig hardt gikk språkbruken utover sosialminister Lars Kristian Abrahamsen.

Abrahamsen var selv avholdsmann og blant statsrådene som kjempet sterkest for forbudslinjen. I artikkelen i *Vestlandske Tidende* het det at Abrahamsen «lar heller epidemien rase som den vil, før han modererer sin forbudsfanatisme».³⁸

På et senere tidspunkt – da Abrahamsen var bortreist – vedtok imidlertid regjeringen å frigi brennevinet.³⁹

Den tredje bølgen

12. desember 1918 kunne dr. Niels Barth endelig erklære at spanskesyken var opphørt som epidemi i Arendal og at det provisoriske sykehusets og epidemisentralens arbeid var avsluttet.⁴⁰ Flere tusen arendalitter hadde vært syke de siste to månedene, og mange hadde mistet sine kjære idet julehøytiden nærmet seg. Men livet måtte gå videre.

Etter flere uker med stengte skoler, kinoer og forsamlingslokaler, kunne folk igjen samles til basarer og romjulsfester. Få dager senere begynte den tredje influensabølgen. I denne omgangen varte den frem til mars, men dette varierte fra sted til sted. I Arendal / Barbu har jeg kun observert to dødsfall som følge av lungebetennelse like etter jul, og om dette var forårsaket av spanskesyken, kan jeg heller ikke fastslå med sikkerhet.⁴¹ Likevel kan en sannsynlig forklaring på at så få arendalitter ble rammet av den tredje influensabølgen være at mange var blitt immune etter den kraftige høstepidemien. På hotellet i Arendal, hvor spanskesyken først brøt ut sommeren 1918, var det nemlig 5 personer som ikke ble smittet under sommerepidemien. Av disse døde 3 personer under høstepidemien. Av de som ble syke under sommerepidemien, var derimot alle friske under høstepidemien.⁴²

I innlandet blusset spanskesyken derimot kraftig opp, og bygdene som hadde sluppet rimelig lett unna høstepidemien ble nå rammet hardt. Lokalavisene hadde bred dekning av denne siste influensabølgen i begynnelsen av januar 1919. Gjøvdal var blant bygdene som hittil hadde vært rammet mildt av spanskesyken. I løpet av høsten 1918 var det ingen dødsfall i dalføret som følge av influensaen. På nyåret 1919 herjet sykdommen imidlertid på de fleste gårdene, og i enkelte hus lå hele familier syke. 4. januar krevde spanskesyken sitt første og eneste liv i Gjøvdal, da en 17 år gammel jente døde av sykdommen.⁴³

Spanskesyken herjet også kraftig i de vestlige delene av gamle Froland kommune etter jul. I Lauvrak-grenden var nesten alle syke, og flere fikk lungebetennelse som følge av influensaen. I ett av husene lå hele ni personer syke. Likevel ble det kun meldt om ett dødsfall i grenden, en 67 år gammel kvinne som døde i begynnelsen av januar.⁴⁴

Fra og med midten av januar begynte forholdene å normalisere seg, men spanskesyken slapp ikke taket før ut på våren. En sykdom som

krevede flere hundre menneskeliv og gjorde tusenvis av mennesker syke i arendalsdistriktet i løpet av 1918-19, forsvant like raskt som den kom. Det siste dødsfallet i distriktet som med sikkerhet skyldtes spanskesyken, var i Froland. Den 9. april 1919 døde en 17 år gammel tjenestepike av en kombinasjon av spanskesyke og tuberkulose.⁴⁵

Noter

- 1 Barth 1919 s. 1.
- 2 Agderposten, *Hunger-sygdom raser i Spanien*, 1. juni 1918
- 3 Schiøtz 2003 s. 220.
- 4 Agderposten, *Den spanske syke brer sig*, 9. juli 1918 og Agderposten, *Den spanske syke*, 18. juli 1918.
- 5 Schiøtz 2003 s. 218.
- 6 Barth 1919 s. 1.
- 7 Statistisk Årbok 1920.
- 8 Schiøtz 2003 s. 221.
- 9 Hvem Hva Hvor 2010 s. 90.
- 10 Hvem Hva Hvor 2011 s. 72.
- 11 Hvem Hva Hvor 2010 s. 128 f.
- 12 Hvem Hva Hvor 2011 s. 73.
- 13 Vestlandske Tidende, *Den spanske syke*, 18. juli 1918 og Agderposten, *Om kognak mot den spanske syke*, 19. juli 1918.
- 14 Agderposten, *Den spanske syke*, 3. september 1918.
- 15 Barth 1919 s. 1.
- 16 Kirkebok, Arendal, A-10, 1900 – 1919, døde og begravede 1918, Digitalarkivet. Kirkebok, Arendal Metodistkirke, F-5, 1892 – 1942, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 17 Kirkebok, Barbu, A-6, 1910 – 1929, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 18 Barth 1919 s. 1.
- 19 Kirkebok, Tromøy, B-7, 1908 – 1925, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 20 Kirkebok, Stokken, A-3, 1914 – 1927, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 21 Vestlandske Tidende, *Den spanske syke*, 25. oktober 1918.
- 22 Vestlandske Tidende, *Den spanske syke og apotekene*, 22. oktober 1918.
- 23 Schiøtz 2003 s. 220.
- 24 Tallene er basert på oppsummeringer av opplysninger fra kirkebøkene.
- 25 Kirkebok, Barbu, A-6, 1910 – 1929, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 26 Agderposten, *Den spanske syke*, 3. september 1918 og Vestlandske Tidende, *Den stygge sykdom*, 30. oktober 1918.
- 27 Schiøtz 2003 s. 220.
- 28 Kirkebok, Barbu, A-6, 1910 – 1929, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 29 Kirkebok, Barbu, A-6, 1910 – 1929, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 30 <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/spanskesyken-rammet-sosialt-skjevt>
- 31 Kirkebok, Barbu, A-6, 1910 – 1929, døde og begravede 1918, Digitalarkivet.
- 32 <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/spanskesyken-rammet-sosialt-skjevt>
- 33 Barth 1919 s. 2 ff.
- 34 Hvem Hva Hvor 2011 s. 74.
- 35 Vestlandske Tidende, *Den stygge sykdom*, 30. oktober 1918.
- 36 Agderposten, *Spanskesyken og spytteuwanen*, 20. desember 1918.
- 37 Schiøtz 2003 s. 222 f.
- 38 Agderposten, *Om kognak mot den spanske syke*, 19. juli 1918.

- 38 Vestlandske Tidende, *Den spanske syke*, 18. juli 1918.
- 39 Schiøtz 2003 s. 223.
- 40 Agderposten, *Fra sykehuset for de spanske syke*, 12. desember 1918.
- 41 Kirkebok, Arendal, A-10, 1900 – 1919, døde og begravede 1919, Digitalarkivet.
Kirkebok, Arendal Metodistkirke, F-5, 1892 – 1942, døde og begravede 1919, Digitalarkivet.
- Kirkebok, Barbu, A-6, 1910 – 1929, døde og begravede 1919, Digitalarkivet.
- 42 Barth 1919 s. 5.
- 43 Agderposten, *Spanskesyken raser i Gjøvdal*, 7. januar 1919.
Kirkebok, Gjøvdal, B-3, 1912 – 1974, døde og begravede 1918 og 1919, Digitalarkivet.
- 44 Agderposten, *Spanskesyken*, 13. januar 1919.
Kirkebok, Froland, A-5, 1882 – 1921, døde og begravede 1919, Digitalarkivet.
- 45 Kirkebok, Froland, A-5, 1882 – 1921, døde og begravede 1919, Digitalarkivet.

Kilder

Agderposten, Arendal.

Kirkebøker for Arendal, Barbu, Tromøy, Hisøy, Stokken, Austre Moland, Øyestad, Froland, Mykland, Herefoss, Åmli, Tovdal og Gjøvdal.

Vestlandske Tidende, Arendal.

Litteratur

Barth, Niels: Den “spanske syke” i Arendal 1918. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*. Nr. 6 – 1919.

Mamelund, Svenn-Erik: Spanskesyken rammet sosialt skjevt. *Samfunnsspeilet* 2005/1.

Hvem Hva Hvor 2010. Oslo: Schibsted Forlag, 2009.

Hvem Hva Hvor 2011. Oslo: Schibsted Forlag, 2010.

Schiøtz, Aina. *Det offentlige helsevesen i Norge 1603-2003 bd. 2: Folkets helse – landets styrke 1850-2003*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.

Statistisk Årbok for Kongeriket Norge – 40de Årgang. 1920. Utgitt av Det Statistiske Centralbyrå. Kristiania: Aschehoug, 1921.

Nettsteder

<https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/spanskesyken-rammet-sosialt-skjevt> : Mamelund, Svenn-Erik: Spanskesyken rammet sosialt skjevt. *Samfunnsspeilet* 2005/1. Besøkt 22. mars 2018.